

Theodoor Weustenraad (1805-1849) en de 'Percessie van Scherpenheuvel'

Maaslandse Monografieën, 72

Onder redactie van

Prof. Dr. P.J.A. Nissen (voorzitter)
Dr. W.J.M.J. Rutten (redactiesecretaris)
Prof. Dr. E. Aerts
Prof. Dr. R. Aerts
Prof. Dr. A.M.J.A. Berkvens
Mevr. Dr. J.C. Dekker
Dr. M. van der Eycken
Dr. J.J. de Jong

Raad van Advies

L.J.P.M. Frissen (Maastricht)
S. Stevaert (Hasselt)
Prof. Dr. C. Bruneel (Louvain-la-Neuve)
Prof. Dr. A. Heinen (Aken)
Prof. Dr. P.M.M. Klep (Nijmegen)
Prof. Dr. A. Labrie (Maastricht)
Prof. Dr. J.M.W.G. Lucassen (Amsterdam)
Prof. Dr. G.W.J. Rooijakkers (Amsterdam)
Prof. Dr. H. Soly (Brussel)
Prof. Dr. R. van Uytven (Antwerpen)

De in deze serie verschenen delen staan vermeld op pag. 511-512.

Stichting Maaslandse Monografieën

De Stichting Maaslandse Monografieën werd in 1964 in het leven geroepen door het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg en Limburgs Geschied- en Oudheidkundig

Genootschap en staat onder bestuur van:

Mr. W.F.E.R.M. van Oppen (voorzitter)
Prof. Dr. A. Knotter (secretaris)
Drs. H.J.L.M. Boersma MBA (penningmeester)
Dr. N.J.P.M. Bos
Mevr. Mr. C. de Koster
Prof. Dr. P.M.J.E. Tummers
Dr. J.G.C. Venner

Theodoor Weustenraad (1805-1849) en de 'Percessie van Scherpenheuvel'

door

LOU SPRONCK

Hilversum
Verloren
2009

Op het omslag: Buste van Theodoor Weustenraad door Guillaume Geefs (afgietsel) in het stadhuis van Tongeren. Het origineel bevindt zich in het Paleis der Academiën te Brussel (foto Lou Spronck) en de *Percessie van Scherpenheuvel*, strofen 1-2.

Autograaf. RHCL/GAM, hs. 296.

ISBN 978-90-8704-107-6

Tevens verschenen als proefschrift aan de Universiteit Maastricht.

© Lou Spronck & Uitgeverij Verloren, Postbus 1741, 1200 BS Hilversum

Omslagontwerp Het Lab, Arnhem

Druk Wilco, Amersfoort

Bindwerk Van Waarden, Zaandam

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the author and publisher.

Theodoor Weustenraad, gravure van Gustave Biot, naar de buste van Guillaume Geefs, in: Quetelet 1850. 'Hij heeft een zorgenrimpel boven zijn lange, spitse neus, een hoog, gewelfd voorhoofd, een wat gekwelde mond. Kortom, een dichter.' Aldus Geert van Istendaal, in: Percessie 1994, p. 10.

Inhoud

Ter inleiding	11
Deel A Theodoor Weustenraad, kind van de Revolutie	13
1 1805-1823 Jeugd in Maastricht	15
Nieuwe tijden	15
De familie Weustenraad	18
Opgroeien met de tricolore	20
Het Atheneum	22
Taalsituatie	25
Ontwakend dichttalent	31
2 1823-1827 Studiejaren in Luik	33
Publieke opinie	33
De universiteit	35
Johannes Kinker	37
Colleges	41
Tandem	42
Meester en leerling	45
De Rechtenstudie	53
3 1827-1830 Dagbladschrijver in Maastricht	58
Terug in Maastricht	58
De stad omstreeks 1827	58
Familiëzaken	64
Dagbladschrijver	67
Apostel van Kinkers leer	77
Post Tandem	77
De 'Éclaireur' als Verlichter	81
Dichter in de landtaal	87
De Éclaireur: salus populi suprema lex	98
'Ons heilig schrift, de Grondwet van den staat'	98
De 'Éclaireur': om het heil van de stadgenoten	103
Vervolgd	113

Oppositie: om het heil van het volk	123
De weg naar de fusie	130
De 'Éclaireur politique' versus de 'Vieux Éclaireur'	135
De Éclaireur politique op weg naar de revolutie	141
Een vleug van welwillendheid	141
Voortzetting van de oppositie	145
Met gebonden handen	156
Geen revolutie in Maastricht	162
'Maestricht ne se rend pas'	174
 4 1831-1832 Revolutiezang in Tongeren	 178
Balling in Tongeren	178
Maastrichtse emigranten	178
Substituut-procureur	180
Familie en kennissen	182
Journalist	185
Apostel van Saint-Simon	187
Een nieuw geloof	187
De Belgische missie	190
'Chants de Réveil'	192
'Watervliet'	200
'De lêste Percessie'	201
Portret door een intimus	202
 5 1832-1849 Dichter en publicist in Luik en Brussel	 204
Luik 1832-1847	204
Magistraat, vrijmetselaar, journalist	205
De 'Revue belge'	210
Nationaal Belgisch dichter	217
Humanitaire poëzie	226
'Zwarte', kritische en satirische poëzie	230
Persoonlijke lyriek	233
Impasse	235
De Limburgse connectie	240
'Solitude'	240
'Maestricht'	241
'De Percessie van Scherpenheuvel'	245
Brussel 1847-1849	249
Magistraat, journalist, Academiëlid	249
Het gedroomde professoraat	252
'Poésies lyriques'	260
Laatste dagen: Valkenburg – Luik – Jambes	262

6	Leven na de dood	266
	Rouwbeklag en eerbetoon	266
	Vergetelheid	274
	Ongebroken leven	278
Deel B	De ‘Percessie van Scherpenheuvel’	281
7	De Wyckse bedevaart naar Scherpenheuvel	283
	De bedevaart als religieus en volkskundig fenomeen	283
	Scherpenheuvel, Maastricht en de Keulse vaart	286
	De Broederschap van het H. Kruis	293
8	Weustenraads dialectwerk	299
	De ‘Lèste Percessie’ en de ‘Percessie’	299
	Afschriften en uitgaven	304
	Kritiek en waardering	312
9	Het Maastrichts van Weustenraad	315
10	Inleiding op de tekstuitleg	321
	De autograaf van de ‘Percessie van Scherpenheuvel’: beschrijving en datering	321
	De autograaf van de ‘Lèste Percessie’ en het handschrift van de ‘Relatie van de lèste Percessie’: onderling verband en datering	327
	De afschriften van de ‘Percessie’, de Druk van 1931, en hun relatie tot de autograaf	329
	Verantwoording van de teksteditie	333
	Opmerkingen bij de commentaar	335
11	De ‘Percessie van Scherpenheuvel’, de ‘Lèste Percessie’, de ‘Relatie van de lèste Percessie’ en dialectfragmenten: tekst en commentaar	336
	De Percessie van Scherpenheuvel	336
	De Lèste Percessie	438
	Relatie van de lèste Percessie	442
	Dialectfragmenten	456
	Tot slot	458

Bijlage: Bibliografie van Weustenraads literaire werk	462
Afkortingen	465
Bronnen en literatuur	466
Lijst van illustraties	480
Samenvatting / résumé / summary	482
Index	499
CV	510

Ter inleiding

De dichter, jurist en journalist Theodoor Weustenraad (1805-1849) geniet in Limburg bij historisch en literair geïnteresseerden bekendheid als dichter van de *Percessie van Scherpenheuvel*. De *Percessie* is een lang, maar onvoltooid gebleven, episch gedicht in Maastrichts dialect, dat vanwege zijn antiklerikale karakter en erotische passages de werking had van een duivelse verlokking en de smaak van de verboden vrucht uit het paradijs. Limburgse historici kennen Weustenraad bovendien als redacteur van de *Éclaireur*, een Maastrichts dagblad dat stem gaf aan de kritiek van de progressieve liberalen op het als star en bevoogdend ervaren beleid van koning Willem I.

Maar het verhaal van Weustenraads bewogen leven tijdens het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden en de beginjaren van de Belgische staat, waarin zijn engagement met de maatschappelijke en politieke ontwikkelingen spraakmakend was, moest nog grotendeels geschreven worden. Als bron en als achtergrond voor de kennis van vele in de *Percessie* voorkomende personen, zaken en ideeën kon het daarenboven niet gemist worden.

De belangrijkste studie over de dichter, *Weustenraad, poète belge*, werd in 1914 gepubliceerd door de Gentse hoogleraar Fernand Séverin (1867-1931). Diens interesse ging vooral uit naar Weustenraads Saint-Simonistische poëzie en zijn leidende rol als dichter en literair criticus bij de ontwikkeling van een nationale Franstalig-Belgische literatuur. De *Percessie van Scherpenheuvel*, waaraan Weustenraad juist in deze jaren gewerkt heeft, kende Séverin enkel uit de summier informatie die Godefroid Stas en Joseph Laurent Jaminé na de vroege dood van hun vriend Theodoor daarover verstrekt hadden. Vele decennia circuleerde het epos alleen in afschriften en pas in de twintigste eeuw verscheen het in druk, tot driemaal toe: in 1931, 1964 en 1994. Maar Weustenraads autograaf, waarop deze afschriften en drukken gebaseerd zijn, werd tot nu toe nooit goed bestudeerd en bleef onuitgegeven.

Weustenraad was een kind van de Revolutie, en dat is dubbel gezegd. In de eerste plaats omdat zijn opleiding en zijn journalistieke werk geconditioneerd waren door de verworvenheden van de Franse Revolutie. Zijn leven was er een product van. Maar ook was hij een kind van de Revolutie doordat hij voor zijn werk als denker (vaak onevenwichtig) en als dichter (steeds gedreven) in de principes van de Revolutie nieuwe inspiratie vond. Hij werkte als het ware aan de verdere voltooiing ervan.

In breed historisch verband was zijn leven exemplarisch voor de voortgang van het grote omwentelingsproces dat in de achttiende eeuw inzet. De burger betreedt dan de publieke ruimte en gaat deelnemen aan het maatschappelijk debat. In de achttiende eeuw legt hij zijn onmondigheid af, breekt met het autoriteitsgeloof en gaat varen op het kompas van het eigen gezond verstand. Hij gelooft in de volmaakbaarheid van mens en samenleving en de rol daarbij van goed onderwijs en ethische vorming. Het eigen belang en dat van de medeburger kweken tolerantie en broederschap. Samen gaan de volken op weg naar het licht van de wereldvrede aan de horizon.

De discussies over de nieuwe inrichting van de maatschappij, waarvoor de 'philosophes' veelal het materiaal aanreikten, leidden tot gisting. Aan het eind van de eeuw volgden een aantal revolutiegolven: de revolutie van de Patriotten in Holland (1786-1787), de Brabantse omwenteling in de Oostenrijkse Nederlanden (1789-1790) en de Luikse revolutie (1789-1791), in felheid niet minder dan de Franse, die ook in 1789 begon. In twee golven (1792-1793, 1794-1795) overspoelden de Franse revolutionairen onze Lage Landen om gelijkheid en vrijheid te brengen. Maar die golven van progressie veroorzaakten heftige reacties bij hen die er niet van gediend waren. De stadhouder in de Republiek, de Oostenrijkers in de Zuidelijke Nederlanden en de prins-bisschop van Luik herstelden hun gezag, zij het dan niet voor lang. Het kerkgetrouwe conservatieve plattelandsvolk in Zuid-Nederland, dat zich in 1787 al gekeerd had tegen de liberale mederevolutionairen, kwam na de inlijving bij Frankrijk (1795) in opstand tegen het jacobijnse schrikbewind en begon in het najaar van 1798 een hevige, maar ongelijke strijd tegen het Franse bestuur: de Boerenkrijg. Pas vanaf 1802, toen Napoleon door het sluiten van een concordaat met de paus en het tekenen van de vrede van Amiens met de verbonden mogendheden weer rust gebracht had op het geestelijke en het militaire front, kwam de Franse omwenteling tot stilstand en kon het leven zich op nieuwe fundamenteën herstellen.

Napoleon schiep voor de oude heren de mogelijkheid om hun plaats weer in te nemen; tegelijk nam hij de homines novi met hun nieuwverworven posities in bescherming. Toen hij in 1815 van het toneel was verdwenen, zetten de vorsten op het Wener Congres de restauratie grondiger door. Een tweede revolutiegolf kon nu niet uitblijven. Overal in Europa vlamden haarden van liberaal verzet op, meestal van korte duur. Maar uiteindelijk was de omwenteling niet tegen te houden. In juli 1830 maakte de Juli-revolutie in Frankrijk korte metten met de restauratiekrachten. In augustus-september 1830 scheurden de Verenigde Nederlanden en ontstond een nieuwe, liberale staat: België. Een derde revolutiegolf overspoelde Europa in 1848. Allerwegen sloegen de staten nu de weg in van de volkssoevereiniteit. Het was de kroon op denken en doen van de 'philosophes', de burgers en de progressieve aristocraten, die in de achttiende eeuw met elkaar het debat over de best mogelijke inrichting van staat en maatschappij waren aangegaan.

Aan de grote omwenteling die tussen 1750 en 1850 in West-Europa plaatsgreep, heeft Theodoor Weustenraad met overtuiging en emotie deelgenomen. Dit boek legt daarvan, in twee geheel verschillende delen, getuigenis af. Het eerste deel: *Theodoor Weustenraad, kind van de Revolutie*, bevat een levensschets, met speciale aandacht voor zijn studiejaren in Maastricht en Luik (1816-1827) en de rumoerige beginjaren van zijn publieke optreden in Maastricht en Tongeren (1827-1832). Daarmee wordt tevens een bijdrage geleverd tot de kennis van een onderbelichte periode uit de geschiedenis van de stad Maastricht: de laatste jaren van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Het tweede deel: *De 'Percessie van Scherpenheuvel'*, bevat een uitgave van Weustenraads dialectpoëzie, met parallel daaraan dezelfde teksten in moderne spelling, het geheel voorzien van een uitvoerige inleiding en taalkundige en historische commentaar.

Mijn belangstelling voor Theodoor Weustenraad en zijn *Percessie* dateert al uit mijn Nijmeegse studiejaren. Pas nu, ruim vijftig jaar later, zet ik een streep onder mijn bemoeienissen met zijn persoon en zijn werk. Het werd dan ook tijd.

DEEL A

THEODOOR WEUSTENRAAD

KIND VAN DE REVOLUTIE

Hoofdstuk 1

1805-1823

Jeugd in Maastricht

Jean Théodore Hubert Weustenraad (roepnaam: Theodoor) werd geboren in Maastricht op dinsdag 5 november 1805 (14 brumaire an XIV) om twee uur 's middags in de Vijfharingenstraat nr. 101 (nu: 8, genaamd 'De Vijf Haringen'), een kort verbindingsstraatje tussen Grote Staat en Achter het Vleeshuis. Nog diezelfde dag werd hij gedoopt in de (katholieke) Sint-Servaaskerk.¹ Hij was het eerste kind van Jean Michel Weustenraad (roepnaam: Michel), 28 jaar, 'homme de loi', en van de ruim vijf jaar oudere Marie Élisabeth Jongen. Het echtpaar was op 11 oktober 1804 (19 vendémiaire an XIII) getrouwd; – het beroep van Michel was toen aangeduid met 'practicien', te omschrijven als juridisch zaakbezorger. Peetouders van de boreling waren Theodoor Weustenraad, opa van vaderskant, en Anna Margarita Jaspaerts, oma van moederszijde.²

NIEUWE TIJDEN

In Theodoors geboortjaar telde de vestingstad Maastricht ongeveer 18.000 inwoners, waarbij het garnizoen, dat meestal uit een paar duizend militairen bestond, niet is meegeteld.³ Van 1632 tot 1794, ruim anderhalve eeuw was de stad als 'le boulevard des Pays-Bas' de trots geweest van de Republiek der Verenigde Nederlanden, al moest die er de macht delen met de prins-bisschop van Luik als medesoeverein.

De periode 1789-1802 was voor de stad chaotisch geweest, vol spanningen, onzekerheid

1 Lange tijd werd door Weustenraads biografen abusievelijk als geboortedatum 15 november 1805 vermeld: Quetelet 1850, Jaminé 1854, Stas 1871, Chot 1887, Thys 1891, Séverin 1914.

Vader Michel Weustenraad woonde als huurder in het pand Vijfharingenstraat nr. 8; eigenaar was slager Guillaume Dubien. Zie: RHCL/RAL, Frans Archief, inv. nr. 1044 (an XI, 1802-1803); RHCL/GAM, Frans Archief, inv. nr. 593 (1807); *Almanach du Département de la Meuse-Inférieure pour (...)* 1808, Th. Nypels, Maastricht. Het pand werd in een verkoopadvertentie in het *Aankondigingsblad der Provincie Limburg* van 27 juli 1837 als volgt beschreven: 'Een huis met steenwegje en achterkeuken, gelegen in de Vijf Haringenstraat onder n. 101, en genaamd de Vijfharingen.' ['steenwegje', Maastrichts: 'steiweegske': kleine open betegelde binnenplaats] Peetvader (opa) Theodoor Weustenraad was beheerder van het armenhuis. Hij was niet onbemiddeld, want hoorde in 1811 (niet meer in 1812) tot de honderd hoogst aangeslagen belastingbetalers van de stad. Zie: Bos 1995, p. 214-215.

2 Biografische gegevens over de familie Weustenraad werden geput uit de kerkelijke registers, de registers van de burgerlijke stand, volkstellingen en memories van successie, m.n. in de archieven van Maastricht, Tongeren, Luik en Namen. Voor de Weustenraads en de geparenteerde families Banning, Neven, Martens en Poswick kon tevens gebruik worden gemaakt van Flament 1912, Neven Dumont 1927 en publicaties in Parchemin 1938 en het *Annuaire Belgique* 1940.

3 Het aantal inwoners zou geleidelijk stijgen: 19.000 in 1816, 20.000 in 1823, 21.000 in 1827, 22.000 in 1830. In de periode 1830-1839 volgde een daling tot 20.500 in 1840. Zie: A.G.H. Kemp, 'Het verloop der bevolkingscurve van Maastricht tot 1830', in: *Miscellanen Trajectensia*, Werken LGOG nr. 4, Maastricht 1962, p. 350, 352; Verbeet 1978, p. 387; Jansen 1986, p. 532; Ubachs/Evers 2006, p. 208; *Journal de la province*, 13 januari 1828. Volgens de *Éclaircissement politique* van 8 augustus 1830 telde de stad op 1 januari 1830 exact 22.118 inwoners, onder wie 1176 protestanten (5,3%) en 317 joden (1,5%); de overgrote meerderheid was katholiek (92,5%). Het garnizoen telde toen 2326 manschappen. In 1816 waren dat er nog ruim 3000.